

Ədəbiyyat siyahısı.

1. *Belkind-Gerson, J.* Colitis induces enteric neurogenesis through a 5-HT4 dependent mechanism / J.Belkind-Gerson, R.Hotta, N.Nagy [et al.] // *Inflammatory bowel disease*. – 2015. 21 (4), – p. 870-878
2. *Cirillo, C.* S100B protein in the gut: The evidence for enteroglial-sustained intestinal inflammation / C.Cirillo, G.Sarnelli, G.Esposito [et al.] // *World J Gastroenterol*. – 2011. 17(10), – p. 1261-1266
3. *Geboes, K., Collins, S.* Structural abnormalities of the nervous system in Crohn's disease and ulcerative colitis // *Neurogastroenterol Motil*. – 1998. 10(3), – p. 189-202.
4. *Шадлинский, В.Б., Коркмазов, Б.М., Мовсумов, Н.Т.* Нейронный состав и нейросекреторная функция звездчатого паравертебрального ганглия человека в зрелом возрасте // – Баку: Здоровье, – 1996. №4, – с. 49-46
5. *Абдуллаев, А.С.* Холинергическая и норадренергическая иннервация губных желез крыс // – Кутаиси: Кутаисский медицинский журнал, – 1998. №1, – с.10-11
6. *Hubscher, C., Berkley, K.* Responses of neurons in caudal solitary nucleus of female rats to stimulation of vagina, cervix, uterine horn and colon // *Brain Research.*, 2014. – 664(1-2), – p. 1-8

7. *Пантелеев, С.С.* Кортикальная модуляция висцеральных рефлексов / С.С.Пантелеев, В.А.Багаев, А.Д.Ноздрачев. – Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, – 2014, – 208 с.
8. *Коржевский, Д.Э.* Основы гистологической техники / Д.Э.Коржевский – Санкт-Петербург: Спец.Лит, – 2010. – 95 с.
9. *Даценко, А.В., Казьмин, В.И.* Импрегнация микроглиоцитов солью серебра на гистологических срезах гиппокампа кроликов // – Саратов: Саратовский научно-медицинский журнал. – 2016. №4, – с. 692-695
10. *Марков, И.И.* Универсальный метод элективного выявления аргирофильных структур / И.И.Марков, Е.С.Петров, В.И.Маркова // *Морфологические ведомости*. – Самара: – 2016. № 1. – с. 114 – 117
11. *Милохин, А.А., Решетников, С.С.* Морфологические основания кортико-висцеральных связей / А.А. Милохин, С.С.Решетников. – Ленинград: Наука. – 1970. – с. 59-68.
12. *Pasternak A, Szura M, Gil K.* Interstitial cells of Cajal - systematic review // *Folia Morphol (Warsz)*. – 2016. 75(3), – p. 281-286.

NORMADA İNSANIN QARACİYƏRDAXİLİ ÖD AXACAQLARININ LİMFÖİD APARATININ XÜSİSİYYƏTLƏRİ

Əliyeva N.H., Şadlinskaya S.V.

Azərbaycan Tibb Universiteti. İnsan anatomiyası və tibbi terminologiya kafedrası. Bakı. Azərbaycan

*Əlaqə üçün məlumatlar: 1022, Bakıxanov küçəsi 23. Elektron poçt::sh.sabina23@gmail.com

Tədqiqatın məqsədi normada insanın qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid aparatının xüsusiyyətlərini öyrənmək olmuşdur

16 insan meyitindən götürülmüş qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid törəmələrinin total preparatları T. Hellman metodu ilə tədqiq olunmuşdur. Limfoid strukturların mikroanatomiyası və mikrosintopiyası mikroskopik preparatlarda öyrənilmişdir. Mikroskopik preparatlar Van Gizon metodu ilə, hematoksilin-eozinlə, metilen abısı ilə boyadılmışdır. alınan qaraciyər preparatları üzərində qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid törəmələri tədqiq edilmişdir. Tədqiqatın gedişində əldə olunan rəqəm göstəriciləri statistik işlənmişdir.

Həyata keçirilmiş struktur analiz göstərir ki, qaraciyərdaxili öd axacaqlarının divarlarında limfoid hüceyrələrin kompakt şəkildə toplanması - limfoid düyüncüklər, diffuz limfoid toxuma müəyyən olunur. Bu törəmələr əsasən axacaqların divarlarının selikli qişasında və selikaltı əsasında yerləşirlər. Limfoid törəmələrin hüceyrə tərkibi keyfiyyətə eynidir və əsasən ümumilikdə bütün hüceyrələrin 70-85% ni təşkil edən kiçik ölçülü limfositlər və

retikulyar hüceyrələr ilə təmsil olunur. Limfoid törəmələrdə həmçinin iri limfositlə, plazmositlərə, mitoz əlamətli hüceyrələrə rast gəlinir. Bəzi hallarda tosqun hüceyrələr də müəyyən olunur.

Açar sözlər: Qaraciyər, intrahepatik öd yolları, diffuz limfoid toxuma.

CHARACTERISTICS OF THE LYMPHOID APPARATUS OF NORMAL HUMAN INTRAHEPATIC BILE VESSELS

Aliyeva N.H., Shadlinskaya S.V..

*Azerbaijan Medical University. Department of Human Anatomy and Medical Terminology.
Baku. Azerbaijan*

*Contact information: 1022, Bakikhanov Street 23. E-mail: sh.sabina23@gmail.com

The aim of the study was to study the characteristics of the lymphoid apparatus of the intrahepatic bile ducts of a normal person

Total preparations of lymphoid derivatives of intrahepatic bile ducts taken from 16 human cadavers were studied by the method of T. Hellman. Microanatomy and microsintopy of lymphoid structures were studied in microscopic preparations. Microscopic preparations were stained by the Van Gizon method, with hematoxylin-eosin, with methylene blue. Lymphoid derivatives of intrahepatic bile ducts were studied on liver preparations. The numerical indicators obtained during the research were processed statistically.

The carried out structural analysis shows that in the walls of intrahepatic bile ducts, a compact gathering of lymphoid cells - lymphoid nodules, diffuse lymphoid tissue is determined. These derivatives are mainly located in the mucosa and submucosa of the walls of the ducts. The cellular composition of lymphoid derivatives is qualitatively the same and is mainly represented by small-sized lymphocytes and reticular cells, which make up 70-85% of all cells. Large lymphocyte, plasmocytes, and mitosis-marked cells are also found in lymphoid derivatives. In some cases, barrier cells are also identified.

Key words: Liver, intrahepatic bile ducts, diffuse lymphoid tissue.

Giriş. Müasir zamanda yer kürəsi əhalisinin hər on sakinindən biri qara ciyər və öd çıxarıcı yolların xəstəliklərindən əziyyət çəkir ki, bu da erkən adekvat diaqnozun qoyulmasının vacibliyini göstərir. Buna görə də qara ciyər təkcə cərrah və terapevtlərin deyil, morfoloqların da diqqət mərkəzində olmaqda davam edir.

Müxtəlif orqanların limfoid strukturları eyni dərəcədə geniş tədqiq edilməmişdir. Elmi ədəbiyyatda öd kisəsinin [1], öd kisəsi axacağının [2], ümumi qara ciyər və ümumi öd axacaqlarının [3] limfoid törəmələrinin anatomiyası və topoqrafiyası haqqında məlumatlara rast gəlinir. Lakin, qaraciyər-daxili öd axacaqlarının limfoid strukturları az öyrənilmişdir. Qeyd edilən strukturlar haqqında rast gəlinən məlumatlar isə çox qısa və fragmentardır, müasir tələblərə cavab vermir və alınan nəticələrin düzgün kəmiyyətə qiymətləndirilməsi aparılma-mışdır.

Tədqiqatın məqsədi normada insanın qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid aparatının xüsusiyyətlərini öyrənmək olmuşdur.

Material və metodlar. Tədqiqatın materialını 16 insan meyitindən götürülmüş qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid törəmələri olmuşdur. Bu strukturların total preparatları T. Hellman metodu [4] ilə tədqiq olunmuşdur. Limfoid strukturların mikroanatomiyası və mikrosintopiyası mikroskopik preparatlarda öyrənilmişdir. Mikroskopik preparatlar Van Gizon metodu ilə, hematoksilin-eozinlə, metilen abısı ilə boyadılmışdır [5]. alınan qaraciyər preparatları üzərində qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid törəmələri tədqiq edilmişdir. Tədqiqatın gedişində əldə olunan rəqəm göstəriciləri statistik işlənilmişdir. Hesablamalar “MS EXCEL-2016” və “SPSS-22” statistik paket proqramlarında aparılmışdır [6].

Tədqiqatın nəticələri və onların müzakirəsi. Tədqiqatın nəticələri göstərmişdir ki, qaraciyərdaxili öd axacaqlarının divarlarında limfoid hüceyrələrin kompakt şəkildə toplanması - limfoid düyüncüklər, diffuz limfoid toxuma müəyyən olunur. Bu törəmələr əsasən axacaqların divarlarının selikli qişasında və selikaltı əsasında yerləşirlər. Limfoid törəmələrin hüceyrə tərkibi keyfiyyətə eynidir və əsasən ümumilikdə bütün hüceyrələrin 70-85% ni təşkil edən kiçik ölçülü limfositlər və retikulyar hüceyrələr ilə təmsil olunur (cədvəl).

Limfoid törəmələrdə həmçinin iri

limfositlər, retikulyar hüceyrələr (ümumilikdə bütün limfoid hüceyrələrin ümumi sayının 70-85%-i) üstünlük təşkil edir. Bu təəccüblü deyil, çünki limfositlər immun proseslərin ən fəal iştirakçılarından biridir və retikulyar hüceyrələr müəyyən edilmiş arqirofil retikulyar liflərlə birlikdə limfoid birləşmələrin stromal komponentinin formalaşmasında iştirak edirlər [7,8]. Həm də diffuz limfoid toxumada, həm də limfoid düyüncüklərdə daima iri limfositlər, mitoz əlamətli hüceyrələr, degenerativ hüceyrələr müşahidə edilir, Bu hüceyrələrin olması limfoid toxumanın həyat dövrünü (limfositogenez, degenerasiya

Cədvəl

Qaraciyərdaxili öd axacaqlarının diffuz limfoid törəmələrinin hüceyrə tərkibi. Limfoid sıra hüceyrələrinin ümumi miqdarı 100% olaraq qəbul edilmişdir.

Hüceyrənin növü	Yaş, hüceyrələrin miqdarı (в %-ax)		
	Yetgin yaş (n=10)	Ahıl yaş (n=10)	Qaca yaş (n=10)
Limfositlər	58,4±1,1 63-79	50,2±1,6* 56-72	49,2±1,3* 50-71
Plazmasitlər	12,5±0, 7-15	11,5±0,8 7-15	8,2±0,6* 6-12
Mitoz əlamətli hüceyrələr	1,2±0,2 1-3	1,0±0,2* 0-2	1,0±0,2* 0-2
Degenerativ hüceyrələr	4,7±0, 3-6	8,0±0,6* 4-10	8,5±0,6* 4-10
Makrifaqlar	12,4±0,6 8-16	13,8±0,8* 9-17	14,0±0,8 9-17
Tosqun hüceyrələr	3,3±0,2 2-4	3,6±0,3* 1-4	3,8±0,3 1-4
Eozinofillər	1,6±0,3 0-3	1,9±0,2* 1-3	2,0±0,2* 1-3
Ретикулярные клетки	10,2±0,5 9-13	10,0±0,5* 8-12	10,5±0,5* 8-12

limfositlər, plazmositlərə, mitoz əlamətli hüceyrələrə rast gəlinir. Bəzi hallarda tosqun hüceyrələr də müəyyən olunur.

Lakin, qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid strukturları bütün yaş qruplarında eyni dinamikaya keyfiyyətə oxşar hüceyrə tərkibinə malikdir. Cədvəldən görüldüyü kimi hüceyrə tərkibində kiçik və orta ölçülü

prosesləri) əks etdirir [7].

Alınan nəticələr digər borulu orqanların limfoid aparatının öyrənilməsi nəticəsində alınan məlumatlara uyğun gəlir [9,10,11,12].

Yekun. Beləliklə, tədqiqatda adekvat seçilmiş faktiki materiallar əsasında qaraciyərdaxili öd axacaqlarının limfoid aparatının morfoloqiyası və morfometriyası haqqında

məlumatlar əldə edilmişdir.

Maliyyə mənbəyi: Yoxdur

Maraqların toqquşması: Yoxdur.

Ədəbiyyat siyahısı.

1. *Боронов Х.А.* Морфологическая характеристика лимфоидных образований и желез желчного пузыря человека в норме и при патологии / Х.А.Боронов / дисс. кандидата медицинских наук. / – Душанбе, – 2009, – 146с.
2. *Межидов У.М.* Макро-микроскопическая анатомия желёз и их взаимоотношения с лимфоидными образованиями в стенке общего желчного протока у человека в постнатальном онтогенезе / У.М.Межидов / Дисс. кандидата медицинских наук. / – Москва, – 2010. – 129с.
3. *Аллахвердиев, М.К.* Структурно – функциональная характеристика и закономерности морфогенеза железистого и лимфоидного аппаратов внепеченочных желчевыводящих путей человека в постнатальном онтогенезе: / автореферат дисс. доктора медицинских наук. / – Баку, 2007. – 40 с.
4. *Hellman T.* Studien uber das lymphoid Gewebe // *Beit.Path.Anat.All. Pathol.*, – 1921. 68. – s.333-363
5. *Волкова, О.В.* Основы гистологии с гистологической техникой / О.В.Волкова, Ю.К.Елецкий. – Москва: Медицина, – 1982. – 304 с.
6. *Боровиков, В.П.* Популярное введение в современный анализ данных в системе

STATISTICA / В.П.Боровиков. – Москва: Телеком, – 2015. – 288с.

7. *Сапин, М.Р.* Иммунная система, стресс и иммунордефицит / М.Р.Сапин, Д.Б. Никитюк. – Элиста: Джангар, – 2000, – 184 с.

8. *Buettner, M., Lochner, M.* Development and Function of Secondary and Tertiary Lymphoid Organs in the Small Intestine and the Colon // *Front Immunol.*, – 2016, 6(7), – p. 342.

9. *Шадлинский, В.Б., Гусейнова, Г.А.* Морфологические характеристики железистого аппарата мочевого пузыря на разных этапах постнатального онтогенеза // – Санкт-Петербург: Морфология, – 2011. № 1, – с. 68-73.

10. *Мовсумов, Н.Т.* Морфогенез желез гортани человека в норме и в эксперименте при некоторых бальнеологических воздействиях: / автореферат дисс. доктора медицинских наук. / – Тбилиси, 2004. – 35 с.

11. *Гусейнов Б.М.* Сравнительная оценка лимфоидных узелков трахеи и главных бронхов у людей разного возраста // – Самара: Морфологические ведомости, – 2010. № 2, – с. 84-87.

12. *Shadlinskaya, S.V.* Features of the density of the location and changes in the cellular composition of the lymphoid formations of the vaginal vestibule of rats after a course of naphthalan baths // – Baku: Journal of life sciences and biomedicine. – 2019. 1(1), – p. 83-86.

ARTERIAL TƏZYİQİN SƏVIYYƏSİNDƏN ASILI OLARAQ GÖZÜN TORLU QIŞASINDA BAŞ VERMİŞ DƏYİŞİKLİKLƏR.

Əliyeva G.V.

Naxçıvan Dövlət Universiteti. Tibb fakültəsi. Naxçıvan. Azərbaycan

*Əlaqə üçün məlumatlar: Elektron poçt::guna.a@mail.ru

Arterial təzyiqin səviyyəsindən asılı olaraq gözün torlu qişasının damar strukturunda və makulyar sahədə baş vermiş dəyişikliklərin öyrənilməsi tədqiqat işinin əsas məqsədi olmuşdur.

Tədqiqat işi çəkisi 3,5-4,0 kq arasında olan 25 baş şinşilla cinsinə mənsub, boz rəngli dovşan üzərində aparılmışdır. Tədqiqatın aparılması Avropa bioetik komissiyasının təcrübə heyvanları ilə davranış qaydaları haqqında qəbul etdiyi qərara ciddi əməl olunmuşdur.

Bu məqalədə təcrübəyə götürülmüş dovşanların qulaq venasına hər kq çəkiyə 1 ml 2%-li kallipsol məhlulu yeridilmişdir. Tam narkoz vəziyyəti alındıqdan sonra hər iki göz alması enikulyasiya edilərək ondan hazırlanmış mikropreparatlarda tor qişanın damar strukturunda gedən dəyişikliklər öyrənilmişdir.

Müəyyən edilmişdir ki, vena daxilinə yeridilən erqometrin maleat məhlulu arterial təzyiqi yüksəldir. Təzyiqin yüksəlmə səviyyəsindən asılı olaraq gözün torlu qişasının mikrosirkulyator şəbəkəsinin, orta diametrlı arteriyaların